

บทที่ 3

วิเคราะห์คุณธรรมที่ปรากฏในผลงาภษิต

การวิเคราะห์คุณธรรม 8 ประการในผลงาภษิตของปรีชา พิณทอง กลุ่มข้อมูลที่น่ามาศึกษาวิเคราะห์ในครั้งนี้คือผลงาภษิตที่แต่งโดย ปรีชา พิณทอง จำนวน 243 บท จากหนังสือ ไขภษิตโบราณอีสาน โดยเกณฑ์การวิเคราะห์ลักษณะคุณธรรมที่ปรากฏในผลงาภษิต ใช้เกณฑ์จำแนกรวมทั้งคำอธิบายลักษณะและความหมายของคุณธรรมพื้นฐานทั้ง 8 ประการ กระทรวงศึกษาธิการ (ม.ป.ป., หน้า 3) ดังนี้

ขยัน คือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควร ผู้งานมีความพยายาม ไม่ทอดถอย กล่าวเชิญอุปลรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

ประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ ก่อนซื้อ เก็บออมถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ่มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ของตนเองอยู่เสมอ

ซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจ ปลอดจากความรู้สึกลำเอียง หรืออคติ ไม่ใช้เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบที่ของตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กร และประเทศโดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับและปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

สุขภาพ คือ ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ เรียบร้อยไม่ก้าวร้าว รุนแรง หรือวางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทางเป็นผู้มีมารยาทดีงามวางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

สะอาด คือ ผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะฝึกฝนจิตใจไม่ให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจากความมัวหมองทั้งกายใจ และสภาพแวดล้อมมีความโปร่งใสเป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

สามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบของตนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วงสามารถแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุมีผล ยอมรับความแตกต่าง ความ

หลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสมานฉันท์

มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอก เห็นใจ และเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์และผู้ที่มีความเดือดร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกายและสติปัญญาลงมือปฏิบัติการ เพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

ทั้งนี้ผู้ศึกษาค้นคว้าจะพิจารณาวิเคราะห์ตามแนวคุณธรรมแต่ละประการตามลำดับเนื้อหาข้างต้น

1. คุณธรรมด้านความขยัน

ขยัน คือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกต้อง ผู้งานมีความพยายาม ไม่ทอดทิ้ง กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

จากการศึกษาวิเคราะห์ พบผลพวงาษิตที่มีเนื้อความบ่งบอกถึงความขยันในด้านการทำงาน เพื่อให้ประสบผลสำเร็จ สามารถแบ่งเนื้อหาเกี่ยวกับความขยันในการทำงานได้ 2 ประเภท คือ ข้อที่ควรปฏิบัติ และข้อที่ไม่ควรปฏิบัติ ในการทำงาน ดังนี้

1.1 ข้อที่ควรปฏิบัติในการทำงาน แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.1.1 ขยันเอาใจใส่ มีความมานะเพียรพยายามในการทำงานเพื่อให้งานสำเร็จ ลุล่วง ปรากฏอยู่ในผลพวงาษิตดังนี้

ได้กินข้อนผี ได้สี่ย้อนฝัน

(ได้กินเพราะผี ได้ร่วมรักเพราะฝัน : คนขี้เกียจอยู่ด้วยความเพ้อฝันอาศัยเกาะคนอื่นกิน)

อย่ากินน้ำย้อยศอก

(อย่ากินน้ำได้ศอก : ตั้งใจทำงานอย่าพึ่งพาอาศัยคนอื่น)

ผลพวงาษิต 2 บท ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า คนที่มีชีวิตโดยการพึ่งพาอาศัยคนอื่น รอคอยความเมตตาจากผู้อื่น ไม่มุ่งมั่นต่อสู้ด้วยตัวเองรอให้ผู้อื่นยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ ขาดความกระตือรือร้น คนประเภทนี้ทำอะไรก็ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จ

อย่าให้เขาตัดตีนสินมือ

(อย่าให้เขาตัดตีนตัดมือ : เทคโนโลยีที่ทันสมัยทำให้เราขยันน้อยลง เพราะพึ่งพาแต่เทคโนโลยี)

ป.
PN
1049
๐T5
พ8499
2552 14737441

สำนักงานหอสมุด
30 ต.ค. 2552

จากเนื้อหาฎหมายภาคีตแสดงแนวคิดให้เห็นว่า การที่เทคโนโลยีเข้ามากระทบทในชีวิตประจำวันของคนเรามากขึ้น ทำให้เราได้รับความสะดวกสบายอาศัยพึ่งพาแต่เทคโนโลยี ซึ่งอาจจะทำให้เราซ้เกียจขึ้น แรงงานที่เกิดจากร่างกายของตนเองก็ไม่ได้ใช้ จึงเหมือนกับว่าโดนเขาตัดตีนตัดมือ

ตื่นแต่เช้ากินยอดฟ้า ตื่นสวยกินชวยซี่ไก่โป

(ตื่นเช้ากินยอดฟ้า ตื่นสวยกินกองซี่ไก่ : คนที่ขยันทำมาหากินย่อมมีโอกาสพบแต่สิ่งที่ดีกว่าคนซ้เกียจ)

ผู้ตื่นแต่เช้าซี่ไก่ ผู้ตื่นสวยซี่ไก่

(ผู้ตื่นแต่เช้าซี่ไก่ ผู้ตื่นสวยซี่ไก่ : คนขยันยอมได้รับโอกาสที่ดีกว่าคนซ้เกียจ)

หาบดีกว่าคอน นอนดีกว่านั่ง

(หาบดีกว่าคอน นอนดีกว่านั่ง : คนขยันยอมประสบผลที่ดีกว่าคนซ้เกียจ)

จากเนื้อหาของฎหมายภาคีตสะท้อนให้เห็นว่า คนที่ขยันทำมาหากินยอมได้รับโอกาสและสิ่งที่ดี ๆ เข้ามาในชีวิต ส่วนคนซ้เกียจมักจะพลาดโอกาสที่ดี เนื่องจากส่วนใหญ่แล้วคนขยันจะได้รับความเชื่อมั่นจากคนทั่วไปมากกว่า

เห็ดให้ส้ม ต้มให้สุก

(ทำให้ส้ม ต้มให้สุก : ทำให้ถึงที่สุดจนสำเร็จ)

เขียนให้สุด ขุดให้ถึง

(เขียนให้ถึงที่สุด ขุดให้ถึง : ทำอะไรต้องทำจริงจัง)

ฎหมายภาคีต 2 บท ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การทำงานจะต้องมีความมุ่งมั่นเพียรพยายาม ทำงานด้วยความจริงจัง ตั้งใจ ปรารถนาให้งานออกมาดีประสบผลสำเร็จ คนประเภทนี้ควรเอาเป็นแบบอย่างในการทำงาน

ยามเห็ดให้เห็ดคือข้า ยามกินกินคืออาชญา

(เวลาทำให้เหมือนเป็นคนไข้ เวลากินให้กินเหมือนอย่างเจ้านาย : เมื่อถึงเวลาทำงานให้ตั้งใจทำผลของงานจะทำให้ตนเองมีฐานะดีขึ้นอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์)

จากผลพยาภาษิตบทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การทำงานเต็มกำลังความสามารถของตนเองโดยไม่กลัวเสียแรงทำให้เหมือนข้าทาส เมื่อทำงานเต็มที่แล้วผลของการทำงานก็จะทำให้เราประสบผลสำเร็จ ทำให้มีฐานะที่ดีขึ้นกินอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์

ให้ตื่นเด็กคือกา ให้หากินคือไก่

(ให้ตื่นแต่เช้าเหมือนกา ให้หากินเหมือนไก่ : ให้ตื่นเช้าขยันทำมาหากินเหมือนนกกา แล้วรู้จักหาอาหารแบ่งปันเหมือนไก่)

ยามหาให้หาคือไก่ ยามกินให้กินคือแม่ไก่

(เวลาหากินให้หาเหมือนแม่ไก่ เวลากินให้กินเหมือนแม่ไก่ : ขยันทำมาหากินและรู้จักแบ่งปันผู้อื่น)

จากผลพยาภาษิตทั้ง 2 บท แสดงให้เห็นว่า คนขยันจะต้องทำตัวเหมือนนกกา และแม่ไก่ คือ จะต้องตื่นแต่เช้าเหมือนนกกาและขยันทำมาหากินหาหากินเหมือนแม่ไก่ที่ขยันคุ้ยเขี่ยอาหารและแบ่งปันให้ลูก ๆ มากิน

ทุกขให้เลี้ยงม้า กำพร้าให้เลี้ยงหมู

(จนให้เลี้ยงม้า กำพร้าให้เลี้ยงหมู : ถ้ายากจนให้เลี้ยงม้าเพราะม้าเป็นสัตว์ที่วิ่งไวจะช่วยงานได้เร็ว หมูเป็นสัตว์ที่ขยันหากิน ดังนั้นลูกกำพร้าไม่มีพ่อแม่คอยค้าชูจึงต้องขยันให้เหมือนหมู)

จากเนื้อหาผลพยาภาษิตสะท้อนให้เห็นว่า คนยากจนจะต้องทำอะไรให้วิ่งไวเหมือนม้า และจะต้องขยันให้เหมือนหมู เพราะหมูขยันหากินอยู่ตลอดเวลา

อยากฮอดไวให้คลาน อยากฮอดนานให้เล่น

(อยากถึงเร็วให้คลาน อยากถึงนานให้วิ่ง : ทำงานเร็วดีกว่าทำงานเร่งรีบเพราะจะทำให้งานไม่สำเร็จดังหวัง)

ผลพยาภาษิตดังกล่าวแสดงแนวคิดให้เห็นว่า คนที่ทำงานเร็วไม่มีการค้างค้ำสะสมงานไว้ ขยันทำงานด้วยความเอาใจใส่เพื่อให้งานเสร็จ ดีกว่าทำงานด้วยความเร่งรีบอันเนื่องมาจากความไม่ใส่ใจทำตั้งแต่แรก ด้วยความกลัวไม่เสร็จจึงต้องเร่งรีบ

อย่าพันครกไม้ทอง อย่าเจาะกลองไม้ม่วง อย่าชดบ่วงทางขวาง

(อย่าทำครกด้วยไม้ทอง อย่าเจาะกลองไม้ม่วง อย่าชดแกงด้วยช้อนทางขวาง : การทำอะไรให้ทำแต่พอดีมีความขยัน อย่าสักแต่ว่าทำ)

กฎภาษิตบทดังกล่าวแสดงให้เห็นถึง การทำงานด้วยความขยัน เอาใจใส่ ไม่ใช่สักแต่ว่าทำ เพราะถ้าไม่เอาใจใส่ในการทำแล้วผลงานก็จะสะท้อนออกมาให้เห็นถึงคนทำ

ไม้มันบ่ท่อมือถึง

(ไม้สอยไม่เท่ามือถึง : ปล่อยให้คนอื่นทำงานสู้เราทำเองไม่ได้)

สับไม้มันบ่ท่อมือถึง

(สับไม้สอยไม่เท่ามือถึง : ใช้คนสับคนให้ทำงานให้ก็ไม่เท่าเราคนเดียวทำ)

กฎภาษิตทั้งสองบทสะท้อนให้เห็นว่า การทำงานถ้าเราลงมือทำเองจะเกิดประโยชน์มากกว่า เพราะถ้าเราลงมือทำเองเราจะเข้าใจในเนื้องานมากกว่าให้คนอื่นทำแทน แม้จะมีคนทำแทนมากมายแต่ถ้าไม่เข้าใจในงานที่ทำก็ทำให้งานไม่เสร็จได้ ไม่เหมือนเราลงมือทำเอง

หมั่นดอคอกหัก

(หมั่นดอคอกหัก : ขยันเหมือนไฟไหม้ฟางแต่งงานไม่เสร็จ)

จากเนื้อหาบทภาษิต สะท้อนให้เห็นว่า การทำงานถ้าขยันเฉพาะช่วงแรก ๆ แล้วมาแผ่วปลายในภายหลังทำให้งานไม่เสร็จ ถือว่าไม่มีความจริงจัง มุมานะในการทำงาน

1.1.1 เตรียมตัวให้พร้อมในการทำงาน เป็นการวางแผนเพื่อเตรียมรับมือกับการทำงาน มีจุดประสงค์เพื่อให้งานลุล่วง ไม่มีอุปสรรคปัญหา ข้อที่ควรปฏิบัติปรากฏอยู่ในกฎภาษิตดังนี้

เดือนหกให้หว่านกล้า เดือนห้าให้แต่งไถ

(เดือนหกให้หว่านกล้า เดือนห้าให้เตรียมไถ : เตรียมตัวให้พร้อมในการทำงาน)

จากเนื้อหาบทภาษิต สะท้อนให้เห็นว่า การรู้จักเตรียมพร้อม จัดหาเครื่องมือในการทำงาน แสดงออกถึงความเอาใจใส่ในการทำงาน มุ่งมั่นให้งานราบรื่นไม่มีอุปสรรคปัญหา หวังให้งานประสบผลสำเร็จ

อยากกินหลายได้กินท่อก้อย อยากกินน้อยได้กินท่อบีมือ

(อยากกินมากได้กินท่านี้ว่ก้อย อยากกินน้อยได้กินท่านี้ว่บีมือ : การทำงานอย่าสร้างควมอยาก ให้มาก จงสร้างแต่การทำแล้วจะประสบผล)

จากเนื้อหาพจนานุกรมคติธรรมดั่งกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการทำงานอย่างสร้างแต่ควมอยาก หรือคิดแต่อยากจะได้ ถ้าไม่ลงมือทำก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร เพราะการทำงานไม่ได้สำเร็จด้วย ความคิด แต่สำเร็จด้วยการลงมือทำ

เพิ่นขี้จ้งหาซอน เพิ่นนอนจ้งหาที่

(ท่านขี้จ้งหาไม้ ท่านนอนจ้งหาที่ : คนที่ไม่รู้จักเตรียมพร้อม ทำอะไรเฉพาะหน้า)

จากเนื้อหาพจนานุกรมคติธรรมดั่งกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า คนที่ไม่รู้จักเตรียมพร้อมในการ ทำงานมักทำอะไรเฉพาะหน้า เช่น การหาไม้เข็ดกั้นในขณะอุจจาระ หรือจะนอนแล้วจึงเพิ่งจะ จัดหาที่นอน การทำเช่นนี้อาจทำให้เกิดอุปสรรคปัญหาได้

1.2 ข้อที่ไม่ควรปฏิบัติในการทำงาน ส่วนใหญ่เป็นพญาคติที่สะท้อนถึงควมขี้เกียจ คือ ลักษณะของคนที่มีความเกียจคร้านต่องานทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็งานหนักหรืองานเบา ซึ่งแนวคิด เหล่านี้ปรากฏในพจนานุกรมคติธรรมเหล่านี้

กลางคืนเป็นนกกเต็น กลาวเว็นเป็นนกเค้า มือเช้าเป็นแมวโพง

(กลางคืนเป็นนกกเต็น กลางวันเป็นนกเค้า เวลาเช้าเป็นแมวป่า : คนเกียจคร้าน ทำตัวเป็นทวด)

พจนานุกรมคติธรรมดั่งกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงคนที่ทำตัวเป็นทวด คือไม่ขยันทำมาหากิน เวลา คนอื่นเขาทำงานตนเองกลับหลับ เวลาคนอื่นหลับก็ออกมาเที่ยวหาควมสำราญ ถึงเวลาหิวก็ เรียกให้คนมาหาให้กิน คนประเภทนี้คิดว่าตนเป็นทวด

ฮ้ายโตดหนี ดีโตดเข้า

(ร้ายโตดหนี ดีโตดเข้า : คนที่เกียจคร้านต่องานทุกชนิด)

หนักบ่เอา เบาบ่สู้

(หนักไม่เอา เบาไม่สู้ : เกียจคร้านต่องานทุกชนิด)

ผลพยาชิต 2 บทดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า คนที่เก็ยคร้านต่องานทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นงานหนักหรืองานเบาสบาย คนประเภทนี้จะไม่สนใจทั้งนั้นเพราะความสุขของเขาเหล่านี้ก็คือการไม่ได้ทำอะไรเป็นดีที่สุด ดังนั้นจะหาความเชื่อถือ หรือไว้วางใจกับคนประเภทนี้ไม่ได้

เข็ดตางลี ชีตางเซามีแสง

(ทำหนีนาย เวลาชี่หยุดพัก : เวลาทำงานหลบ ๆ ซอน ๆ ถึงเวลาพักพักเต็มที)

จากเนื้อหาผลพยาชิตบทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า คนที่เวลาทำงานแล้วคอยหลบ ๆ ซอน ๆ หลีกเลีย้งงานด้วยความชี่เก็ยจ แต่เมื่อถึงเวลาพักกลับพักเต็มทีเต็มกำลัง คนประเภทนี้เป็นคนเห็นแก่ตัว ไม่น่าคบหา

หมั้นเทือเดียวหลังฮ้าน คร้านเทือเดียวหลังหัก

(ชยันครั้งเดียวหลังร้าง ชี่เก็ยจครั้งเดียวหลังหัก : ชี่เก็ยจไปมาหลายครั้ง ชยันครั้งเดียวงานก็ไม่วสำเร็จแถมเกิดโทษ)

ผลพยาชิตบทดังกล่าวแสดงแนวคิดให้เห็นว่า คนชี่เก็ยจ แม้จะลุกขึ้นมาชยันทำงานเพียงครั้งเดียวก็ยังไม่วประสบความสำเร็จ ไม่เกิดประโยชน์ใด ๆ อีกทั้งยังทำให้เกิดโทษแก่ตนเองอีกด้วยเนื่องมาจากความไม่เคยชิน หรือไม่มีประสบการณ์

เอิ้นกินแล่นใส เอิ้นใช้แล่นหนี

(เรียกกินวิ่งใส เรียกใช้วิ่งหนี : คนชี่เก็ยจสั้นหลังยาวเห็นแก่กิน)

จากเนื้อหาผลพยาชิตบทข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า คนชี่เก็ยจเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เมื่อเวลาใช้งานกลับแสดงความชี่เก็ยจ คอยหลบเลีย้ง แต่ถ้าตนเองได้ผลประโยชน์ถึงจะมาช่วยทำ

ช่างมือมันยาก ช่างปากมันง่าย

(ช่างมือมันยาก ช่างปากมันง่าย : พูดง่ายกว่าทำ)

จากผลพยาชิตดังกล่าวแสดงแนวคิดว่า การพูดนั้นทำง่ายกว่าการลงมือทำเพราะการพูดเป็นเพียงลมปากจะพูดอะไรก็ได้ แต่การลงมือทำเป็นเรื่องยาก ถ้าไม่ลงมือทำก็ไม่มีการเกิดผลดังนั้นพูดจึงง่ายกว่าทำ

จากการวิเคราะห์พบว่าผลพยาชิตที่มีคุณธรรมด้านความชยันจำนวน 27 บท แสดงให้เห็นว่าชาวอีสานมีคติเตือนใจ สั่งสอนลูกหลานให้ชยันทำงานอันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมที่แห้งแล้งทุรกันดาร จึงต้องชยันทำงานเพื่อต่อสู้กับความอดอยากแร้นแค้น เพราะคนชยันเท่านั้นจึงจะมี

โอกาสประสบผลสำเร็จในทุกด้าน จึงนับว่าเป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากของชาวอิสาน

2. คุณธรรมด้านความประหยัด

ประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมเงินไว้ใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ของตนเองอยู่เสมอ

จากการศึกษาวิเคราะห์พบคุณลักษณะที่มีเนื้อหาในด้านความประหยัด สามารถจัดแบ่งได้ 2 ประเภท ดังนี้

2.1 พอประมาณ คุณลักษณะด้านความพอประมาณ คือ การรู้จักเพียงพอ รู้จักประมาณ ปราบกฏคุณลักษณะ ดังนี้

กินหลายท้องแตก แยกหลายหลังหัก

(กินมากท้องแตก แยกมากหลังหัก : รู้จักประมาณในการกิน การทำงาน)

คุณลักษณะที่สะท้อนให้เห็นว่า การทำอะไรแต่พอดี พอประมาณ ไม่มากจนเกินไป จะเกิดผลดีต่อตัวเราเอง เช่น การกินมากจนท้องแตก ก็คือการรู้จักพอประมาณในการกิน เมื่อเรากินในปริมาณที่เพียงพอแก่ร่างกาย ก็ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น หรือการทำงานไม่หนักจนเกินไป ก็ทำให้เราประหยัดแรงงานที่ทำงานไปได้เช่นเดียวกัน

กินบ่ช่างกินเป็นหนี สิบช่างสี่โคยเค็ด ตตบ่ช่างตดชื้ออกน้า

(กินไม่เป็นกินเป็นหนี้ ร่วมรักไม่เป็นจนเจ็บอวัยวะเพศ ตดไม่เป็นมีชื้อออกด้วย : รู้จักพอประมาณ)

จากเนื้อหาคุณลักษณะที่ดังกล่าวแสดงให้เห็นแนวคิดว่าการรู้จักพอประมาณในการดำรงชีวิตในด้านต่างๆ ถ้าไม่รู้จักการพอเพียง อยากรมีอยากได้ อาจทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิต ดังนั้นชีวิตจะมีความสุขถ้าเรารู้จักเพียงพอ

กินช่างบ่เหลือกินเสื่อบ่ออ้ม

(กินช่างบ่เหลือ กินเสื่อบ่ออ้ม : กินจุ กินเท่าไรก็ไม่พอ)

กินได้ไส่ยาว

(กินได้ไส่ยาว : กินจุ กินไม่รู้จักอ้ม)

กินมำมา ปคลำเบ็งทอง

(กินมำมา ไมคลำดูทอง : ไม่ว่าจะทำอะไรถ้ามากเกินไปควรไม่คิดพิจารณาอาจเกิดโทษได้)

จากผลภวภาษิตทั้งสามบทดังกล่าวแสดงแนวคิดว่าการกินที่ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ มากเกินไปควร แสดงถึงการไม่ประหยัดสิ้นเปลืองข้าวปลาอาหาร

ไปป่าอย่ามาตาย หาพินตายมาแกงกันหม้อ

(ไปป่าอย่ามามือเปล่า หาพินมาก่อไฟ : เข้าป่าให้หาอะไรติดไม้ติดมือกลับมาเพราะของที่มีอยู่ในป่าล้วนนำมาใช้อุปโภค บริโภคได้)

จากผลภวภาษิตดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า สังคมชาวอีสานมีการกินอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ดังเช่นการเข้าป่าเมื่อกลับออกมาก็มีอะไรติดไม้ติดมือกลับมา เพราะของที่มีอยู่ในป่าล้วนมีประโยชน์สามารถนำมากินมาใช้ได้ เป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนโดยไม่จำเป็นต้องซื้อหา

คนทุกขี้ใช้ของดี คนมีใช้ของขาด

(คนจนใช้ของดี คนรวยใช้ของขาด : คนจนถึงคราวจำเป็นต้องจับจ่ายได้ซื้อของแพง ส่วนคนรวยเขามีพร้อมถึงคราวหยิบมาใช้ได้เลย)

ผลภวภาษิตดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า คนจนไม่มีทรัพย์สินเงินทองจับจ่ายใช้สอย ข้าวของเครื่องใช้ก็ไม่มี เมื่อถึงคราวจำเป็นต้องใช้ก็ไม่มีให้ใช้ จึงจำเป็นต้องซื้อ แต่ก็ต้องซื้อด้วยราคาที่สูงกว่า ไม่เหมือนกับคนรวยที่มีพร้อมทุกอย่างจะใช้อะไรเมื่อใดก็ได้

อยากเข้าอย่าหุงหลาย อิดนอนนายนตาย

(อยากข้าวอย่าหุงมาก อิดนอนนายนตาย : ทำอะไรให้รู้จักพอดี)

จากเนื้อหาของผลภวภาษิตดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การทำอะไรให้รู้จักพอดีพอควร ไม่มากเกินไป เช่น การหุงข้าวในขณะที่หิวจะทำให้เราหุงมากเพราะความหิวกลัวกินไม่อิ่ม แต่เมื่อกินก็กินไม่หมด เช่นนี้เรียกว่า มากเกินไปใช้ประโยชน์

2.2 การรู้จักใช้จ่าย ฆฎาภาษิตด้านความไม่สุรุ่ยสุร่าย คือ การรู้จักคิดพิจารณาในการใช้จ่าย รู้จักเก็บ ปราภฎาภาษิต ดังนี้

ผ้าบ่ขาดอย่าอยากนุ่งผ้าลาย เมียบ่ตายอย่าอยากได้เมียใหม่

(ผ้าไม่ขาดอย่าอยากนุ่งผ้าลาย เมียบ่ตายอย่าอยากได้เมียใหม่ : การสร้างภาระค่าใช้จ่ายโดยไม่จำเป็น)

ฆฎาภาษิตบทดังกล่าวแสดงแนวคิดให้เห็นว่า ไม่ควรสร้างภาระโดยไม่จำเป็น การสร้างภาระให้แก่ตัวเองโดยไม่จำเป็นนั้นถือเป็นการสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ เป็นการไม่รู้จักประหยัด ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น

เห็นช้างขี้ อย่าขี้นาช้าง

(เห็นช้างขี้ อย่าขี้นาตามช้าง : ทำตามอย่างคนมั่งมีทั้งที่ตนเองไม่มีกำลังทรัพย์เพียงพอ)

อย่าเสียดกว่าได้ อย่าใช้กว่ามี

(อย่าทำกว่าได้ อย่าใช้กว่ามี : อย่าใช้จ่ายเกินตัว)

จากเนื้อหาฆฎาภาษิต 2 บท ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การใช้จ่ายโดยไม่คำนึงถึงฐานะของตนเอง ทำตามแบบอย่างคนอื่นที่เขาพร้อมกว่านั้นแสดงถึงความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ไม่รู้จักคิดทำเกินฐานะของตนเอง การทำเช่นนั้นอาจก่อให้เกิดหนี้สิน มีปัญหาตามมาในภายหลัง

แฉ่งคาบมา กาคาบหนี

(แฉ่งคาบมา กาคาบหนี : พ่อแม่หรือผู้หาเงินทองมาได้ลูกเมียเอาไปใช้สุรุ่ยสุร่าย)

ฆฎาภาษิตดังกล่าวได้แสดงแนวคิดที่ว่า สมาชิกภายในครอบครัว ควรช่วยหัวหน้าครอบครัวประหยัด ถ้าใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ไม่รู้จักประหยัดอดออม คนหาเงินหาเท่าไรก็ไม่พอ ดังนั้นจึงต้องช่วยกันประหยัดใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น

จากการวิเคราะห์พบฆฎาภาษิตที่มีคุณธรรมด้านความประหยัดแสดงให้เห็นแนวคิดของชาวอีสานในการให้คติ สั่งสอน เพื่อให้ลูกหลานมีความประหยัดในการใช้จ่ายไม่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย และไม่ควรรู้ใช้จ่ายที่เกินตัวเพราะอาจนำมาซึ่งปัญหาในภายหลัง

3. คุณธรรมด้านความซื่อสัตย์

ซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจปลอดจากความรู้สึกลำเอียงหรืออคติ ไม่ใช้เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

จากกรวิเคราะห์ พบคุณภาษิตที่มีเนื้อหาให้ตระหนักถึงความซื่อสัตย์ แบ่งได้ 3 ประเภทคือ

3.1 ซื่อสัตย์ด้านคำพูด พบคุณภาษิตที่มีลักษณะของความซื่อสัตย์ทางด้านคำพูด คือ พูดดี ไม่พูดเท็จ ไม่พูดให้เกิดความขัดแย้ง ปราบกฏคุณภาษิตดังนี้

ยามกินแล้วง่าย ยามคลายแล้วยาก

(เวลากินแล้วง่าย เวลาคลายแล้วยาก : คนไม่ซื่อสัตย์ทั้งต่อคำพูดและการกระทำ)

จากเนื้อหาคุณภาษิตดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า คนที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อคำพูด และไม่ทำตามคำพูดของตนเองนั้นเป็นคนไม่น่าคบ ไม่มีความจริงใจเป็นคนหลอกลวง คนประเภทนี้ถ้าผลประโยชน์เป็นของตนเองทุกเรื่องจะง่ายไปหมด แต่ถ้าตนเองต้องเสียผลประโยชน์จะเป็นเรื่องยากขึ้นทันที

3.2 ซื่อสัตย์ด้านความคิด พบคุณภาษิตที่มีเนื้อหาด้านความซื่อสัตย์ด้านความคิดคือ คิดดี คิดในทางสร้างสรรค์ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน หรือปราศจากอคติ ลำเอียง

คะลำน้ำกินก่อน

(ไม่กินน้ำแต่กินเนื้อ : เกลียดตัวเขาแต่อยากได้ผลประโยชน์)

คุณภาษิตบทดังกล่าวแสดงแนวคิดที่ว่า คนที่นึกถึงแต่ผลประโยชน์ของตนเอง ไม่มีความจริงใจให้ซึ่งกันและกัน แม้จะโกรธเกลียดกันขนาดไหน แต่ถ้ามีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องก็สามารถยอมกันได้

3.3 ซื่อสัตย์ด้านการกระทำ พบคุณภาษิตที่มีเนื้อหาในด้านความซื่อสัตย์ด้านการกระทำคือ ไม่เอาเปรียบผู้อื่นโดยการหลอกลวงผู้อื่น และการใช้อำนาจของตนเองไปในทางไม่ดี ทั้งทางตรงและใช้เล่ห์กล

คนกินแรง ป่ท่อผีกินแรง

(คนกินแรง ไม่เท่าผีกินแรง : แรงที่เสียให้กับญาติพี่น้อง ดีกว่าแรงที่เสียให้กับคนหลอกใช้)

ฉญาภษษตบตดงกล่วแสดงแนวคดว่า คนที่เอาเบรยบคนอื่นโดยการหลอกหลวง ถ้าถูกญาติพี่น้องหลอกยงเกิดควมรู้สคคดกว่าที่ถูกคนอื่นหลอก เพราะญาติพี่น้องหลอกยงได้ประโยชน์ให้เกิดกับญาติบ้าง แต่ถ้าเป็นคนอื่นทงเสียประโยชน์เปล่และเจ็บใจอีกต่งหวก

ได้กินว่าดี ได้ส้ว่าม่วน

(ได้กินว่าดี ได้ร่วมร้กว่าสนุก : เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน)

ฉญาภษษตบตบข้างต้งสะท้อนให้เห็นว่า คนที่เห็นแก่ประโยชน์ของตนเอง ได้ประโยชน์จ้ิงว่าดี คนจ้าพวกนี้ไม่มีความจรงใจให้กับใครโดยแท้จรง ใครให้ผลประโยชน์ก็ว่าดี น้กถึงแต่ตนเองเป็นล้าคัญ

ปลาใหญ่กินปลาน้อย ปลาสร้อยกินปลาชิว ปลาชิวบ่มีแนวกินกินดิน

(ปลาใหญ่กินปลาเล็ก ปลาสร้อยกินปลาชิว ปลาชิวไม่มีของกินกินดิน : คนที่มีตำแหน่งใหญ่โตกว่าเอาเบรยบคนที่มีตำแหน่งต่กว่า)

จากฉญาภษษตบสะท้อนให้เห็นว่า ในสังคมคนที่มีอำนาจหน้าที หรือคนที่มีตำแหน่งใหญ่โตม้กจะเอาเบรยบลูกน้องหรือผู้อยู่ต้งค้บบัญชา โดยอาศัยอำนาจบารมีของตนเอง ส่วนลูกน้องที่ถูกเอาเบรยบก็จะไปเอาเบรยบกับประชชนอีกทอดหนึ่ง ถ้าในสังคมมีคนประเภทนี้มก ๆ บ้านเมืองก็จะวุ่นวายเพราะมีแต่พวกที่เข้ามาหาผลประโยชน์

โง่บนอยู่ได้ โง่ไม้้อยู่เทิง

(โง่บนอยู่ได้ โง่ไม้้อยู่บน : คนโง่ยอมเป็นเหยื่อของคนฉลาด)

ฉญาภษษตบตดงกล่วได้แสดงแนวคดให้เห็นว่า คนที่ฉลาดม้กจะใช้สติปัญญาที่ดีกว่าร้ิงแก่ผู้ที่ด้อยกว่า แสดงออกถึงการเอาเบรยบจากผู้ที่เหนือกว่าได้อย่างชัดเจน

ผีหลอกป่ท่อคนหลอก

(ผีหลอกไม่เท่าคนหลอก : ผีหลอกแค่ตกใจ แต่คนหลอกทงเจ็บใจและเสียทรัพย์)

จากเนื้อหขของฉญาภษษตบตดงกล่วสะท้อนให้เห็นว่า คนหลอกหลวงใช้เล่ห์กลในการคดโกงท้าให้ผู้อื่นเดือดร้อน คนประเภทนี้ร้ายย้ิงกว่าผี เพราะผีหลอกนั้นเพียงแค่ตกใจ แต่คนหลอกทงตกใจและเสียทรัพย์สิน

ไปเด็กไปฆ่า ไปค้าไปตัว

(ไปศึกไปฆ่า ไปค้าไปโกหก : ความเมตตาปราณีไม่มีในสนามรบ การค้าขายก็เช่นกัน ไม่มี ความซื่อสัตย์ในหมู่พ่อค้าแม่ค้า)

ผญาบทข้างต้นแสดงแนวคิดให้เห็นว่า การหาความเมตตา ความจริงใจ ไม่ได้จากคนที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์ เนื่องจากพวกเขาเหล่านี้จะนึกถึงแต่ผลประโยชน์ที่จะต้องได้เพียงเท่านั้น เช่น ไปทำศึกก็ต้องการชัยชนะ ส่วนคนค้าขายก็ต้องการกำไร ดังนั้นจึงหาความจริงใจกับคนจำพวกนี้ไม่ได้

กินแมงวันบ่เปื้อ

(กินแมลงวันไม่เปื้อ : คนที่มีอำนาจทำผิดกลับเป็นถูก)

จากเนื้อหาผญาภาษิตดังกล่าวสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมว่า คนที่มีอำนาจวาสนาสามารถทำผิดให้เป็นถูกได้ โดยอาศัยอำนาจารมีของตนเอง คนจำพวกนี้ถ้าในสังคมมีจำนวนมากบ้านเมืองคงต้องวิบัติ

จากการวิเคราะห์พบผญาภาษิตที่มีคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ทั้งต่อคำพูด ความคิด และการกระทำ ซึ่งส่วนใหญ่พบความไม่ซื่อสัตย์ในสังคมชาวอีสานในด้านการหลอกลวงการใช้แรงงาน และผญาภาษิตในด้านความซื่อสัตย์ยังสะท้อนให้เห็นถึงการถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ที่มีอำนาจหน้าที่กับชาวบ้านในสังคมชาวอีสาน

4. คุณธรรมด้านความมีวินัย

มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กร และประเทศโดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับและปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

จากการวิเคราะห์ พบผญาภาษิตที่มีเนื้อหาบ่งบอกถึงการปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบสังคม รวมถึงระบบแบบแผนชีวิตของชาวอีสาน สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

4.1 วินัยต่อตนเอง พบผญาภาษิตที่มีเนื้อหาบ่งบอกถึงความมีระเบียบวินัยในตนเองคือการปฏิบัติตนให้อยู่ในระเบียบ แบบแผนของตนเอง ผญาภาษิตที่ปรากฏดังนี้

บวช เลียน เขียน อ่าน

(บวช เลียน เขียน อ่าน : วินัยในการศึกษาเล่าเรียน)

จากเนื้อหาผญาภาสิตดังกล่าวแสดงแนวคิดว่าการศึกษาเล่าเรียนจะต้องมีวินัยในการเล่าเรียน เช่น เมื่อจบแล้วก็ต้องศึกษาเล่าเรียน ฝึกเขียน ฝึกอ่าน จึงจะเกิดความรู้ความชำนาญ

4.2 วินัยต่อกฎระเบียบของสังคม พบผญาภาสิตที่มีเนื้อหาบ่งบอกถึงการปฏิบัติตนให้อยู่ในขอบเขต กฎระเบียบของสังคม ผญาภาสิตที่ปรากฏดังนี้

เห็ดบได้ ใข้บ่เป็นเกิดอุบาทว์

(ทำไม่ได้ ใข้ไม่เป็นเกิดอุบาทว์ : ไม่ทำตามกฎเกณฑ์สังคมมักเกิดโทษ)

ผญาภาสิตบทข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึง คนที่ไม่สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมได้เกิดความรู้สึกว่าถูกบังคับ ทำให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความยากลำบาก ถ้าไม่ทำตามกฎเกณฑ์ของสังคมทำตามชอบใจของตนก็จะทำให้สังคมวุ่นวาย

เข้าเมืองตาหลิว ใหลัวตาตาม

(เข้าเมืองตาหลิว ใหลัวตาตาม : เมื่อไปบ้านเมืองอื่นให้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของเมืองเขา)

จากเนื้อหาผญาภาสิตแสดงแนวคิดให้เห็นว่า บ้านเมืองทุกที่ทุกแห่งย่อมมีกฎระเบียบข้อบังคับ ในการปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ดังนั้นใครจะไปทีใดควรปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ ขนบประเพณีของสถานที่นั้น ๆ เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

หัวโล้นอยากล่า หัวดำอยากเทศน์

(พระสงฆ์อยากล่า ชาวาวาสอยากเทศน์ : ความคิดที่ผิดทำนองคลองธรรม)

จากเนื้อหาผญาภาสิตข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า คนที่ทำอะไรผิดทำนองคลองธรรม ผิดหลักที่คนอื่นปฏิบัติ ทำให้เกิดผลเสียต่อตนเอง บ้านเมืองวุ่นวาย เมื่อเราไม่รับรู้หน้าที่ของตนเองไม่ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ของสังคม

4.3 วินัยต่อขนบธรรมเนียมของสังคม พบผญาภาสิตที่มีเนื้อหาบ่งบอกถึงความมีวินัยต่อการปฏิบัติตนให้อยู่ในขนบธรรมเนียมของสังคมไทย พบผญาภาสิตที่ปรากฏดังนี้

บวชเรียนสิกขา

(บวชเรียนสิกขา : แนวทางปฏิบัติของลูกผู้ชาย)

ฟ้าวบวช ฟ้าวสิก ฟ้าวเอาเมีย ฟ้าวปะ

(riebvax rieblik riebmeey riebphlax : แนวทางปฏิบัติของลูกผู้ชาย)

ผญาภาษิตบตังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงครรลองชีวิตของลูกผู้ชายชาวอีสาน เมื่ออายุครบ 20 ก็ต้องบวช บวชเรียนแล้วก็สึกออกมาหาคู่ครอง ได้คู่ครองแล้วก็สร้างเนื้อสร้างตัวให้เป็นหลักเป็นฐาน

เฮ็ดให้เป็น เข็นให้ขาด

(ทำให้เป็น เข็นให้ขาด : แนวทางปฏิบัติของลูกผู้หญิง)

ผญาภาษิตบตังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงครรลองของลูกผู้หญิงชาวอีสาน ที่จะต้องเป็นแม่บ้านแม่เรือน จะต้องเข็นฝ้าย ทอผ้าให้เป็น ต้องเรียนรู้งานเหล่านี้เพื่อนำไปใช้รวมถึงการเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี

จากการวิเคราะห์ผญาภาษิตที่มีคุณธรรมด้านความมีวินัยสะท้อนให้เห็นว่าสังคมชาวอีสานมีการยึดถือและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมอย่างเคร่งครัด ส่วนวินัยต่อการปฏิบัติตนตามกฎหมายของสังคมอยู่ในระดับน้อย ซึ่งเป็นไปได้ว่าการตื่นรับต่อผู้ต่อความอดอยากอาจทำให้ชาวอีสานไม่สนใจต่อกฎเกณฑ์ของสังคมมากนัก

5. คุณธรรมด้านความสุภาพ

สุภาพ คือ ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ มีสัมมาคารวะเรียบร้อยไม่ก้าวร้าว รุนแรง หรือวางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทางเป็นผู้มีมารยาทดีงามวางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

จากการวิเคราะห์ พบผญาภาษิตที่มีเนื้อหาบ่งบอกถึงความสุภาพ สามารถแยกประเภทได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

5.1 ความอ่อนน้อมถ่อมตน พบผญาภาษิตที่มีเนื้อหาบ่งบอกความสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตนคือ เป็นผู้รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ทะนงตน หรือพูดจาโอ้อวดยกย่องตนเอง รวมถึงการไม่ชมเชยผู้ที่ด้อยกว่าตน

คนลายใน เสือลายนอก

(คนลายใน เสือลายนอก : คนใจมักอวดตน คนฉลาดมักเก็บความฉลาดไว้ภายใน)

จากเนื้อหาหมญาภาษิตดังกล่าวแสดงแนวคิดให้เห็นว่า คนฉลาดมักไม่อวดตน ส่วนคนโง่ มักจะอวดตน เช่น คนลายใบ คือคนที่มีความรู้จะเก็บลายไว้ข้างในไม่ให้ใครเห็น ส่วนเสือเปรียบกับคนโง่จะแสดงลายออกมาให้คนอื่นเห็นเป็นการอวดอ้างตนเอง

ควายคู่มีกชน คนจนมีกเจ้า

(ควายเขาหู่ชอบชน คนจนชอบพูด : คนที่ไม่มีอะไรมักจะอวด)

จากเนื้อหาหมญาภาษิตบทดังกล่าวแสดงแนวคิดให้เห็นว่า คนที่ไม่มีอะไรดีมักจะอวดตนเอง ดังเช่นควายคู่ คือควายที่มีเขาหู่มักจะวิ่งชนควายตัวอื่นไปทั่วอวดอ้างเขาของตนให้คนอื่นเห็น เช่นเดียวกับคนจนมักจะพูดจาอวดตนเองทั้ง ๆ ที่ตนเองไม่มีอะไรให้อวดอ้าง

จวบกินหญ้าอย่างขมเขากัก หมูปักกินธำยาตีดังแว่ว

(จวบไม่กินหญ้าอย่างขมเขากัก หมูไม่กินธำยาตีดังแว่ว : การใช้คนโดยวิธีบังคับข่มเหง)

หมญาภาษิตบทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การใช้อำนาจบังคับคนอื่นไม่เป็นการดี การบังคับไม่มีใครชอบ ถึงจะบังคับได้แต่คนที่ถูกบังคับก็ไม่สมัครใจ อาจเกิดผลเสียมากกว่าผลดี

พาเศรษฐีไปค้า พาหิมอยไปยามยา

(พาเศรษฐีไปค้า พาลูกสะใภ้ไปเยี่ยมแม่สามี : คนค้าขายต้องประหยัดอดออม ส่วนลูกสะใภ้ต้องอ่อนน้อมถ่อมตนกับแม่สามี)

จากเนื้อหาหมญาภาษิตสะท้อนให้เห็นว่า คนค้าขายต้องอ่อนน้อมถ่อมตน เพราะการค้าขายจะต้องเอาใจลูกค้า จะทะเลาะตนไม่ได้ เช่นเดียวกับลูกสะใภ้ก็ต้องรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตนต่อแม่สามีอย่าได้ทะเลาะตน คนที่รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตนย่อมเกิดผลดีมากกว่าผลเสีย

นกเค้าท้วงตาแม่

(นกเค้าทักตาแม่ : คนที่ไม่เคยพิจารณาตนเอง)

หมญาภาษิตบทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า คนที่ไม่เคยพิจารณาตนเอง มองเห็นแต่ความผิดพลาดของคนอื่นและตำหนิติเตียน ส่วนตนเองนั้นไม่เคยพิจารณาทั้งที่ตนเองก็ไม่มีอะไรแตกต่างจากคนอื่นเช่นกัน

ผีเขี้ยวทางบน คนเขี้ยวทางลุ่ม

(ผีเขี้ยวทางบน คนเขี้ยวทางลุ่ม : ผู้ใหญ่รังแกผู้น้อย)

จากเนื้อหาพจนานุกรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ที่มีอำนาจกว่ารังแกข่มเหงผู้ที่ด้อยกว่าโดยใช้อำนาจของตนไปในทางที่ไม่ถูกต้องไม่ควร ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนเจ็บช้ำน้ำใจ

เพิ่นหมโตอย่าโง่ทางต่าง

(ท่านรักเราอย่าทำตัวเป็นอย่างอื่น : ได้ดีแล้วอย่าลืมตน)

พจนานุกรมดังกล่าวให้แนวคิดที่ว่า คนที่มีคนรักคนยกย่องอย่าได้เปลี่ยนแปลงตนเองไปเป็นอย่างอื่น อย่าหลงไปกับคำสรรเสริญเยินยอ ให้อ่อนน้อมถ่อมตนเข้าไว้ ใคร ๆ ก็ยินดีที่จะรักและเอ็นดู

อยู่บ้านเพิ่นอย่าดูตาย บั้นชูบัจจวควายให้ลูกเพิ่นเล่น

(อยู่บ้านท่านอย่าอยู่เฉย บั้นรูปวัวรูปควายให้ลูกท่านเล่น : เมื่อไปพักอาศัยอยู่กับใครแล้วควรช่วยเหลือเจ้าของบ้าน)

จากเนื้อหาพจนานุกรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมของชาวอีสานเมื่อไปพักอาศัยบ้านใครอยู่ก็มักจะแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน ควรมีน้ำใจ ให้กับเจ้าของบ้านแม้จะเป็นสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ถือเป็นวัฒนธรรมอันดีงามที่ควรปฏิบัติ

เฮ็ดบุญเอาหน้า ภาวนาหาลาก

(ทำบุญเอาหน้า ภาวนาหาลาก : การกระทำที่เห็นประโยชน์ส่วนตนเป็นสำคัญ)

จากเนื้อหาพจนานุกรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นคนหน้าใหญ่ใจโต คนประเภทนี้มักทำอะไรด้วยความอยากให้อวดให้ผู้อื่นชื่นชม ยกย่อง ทั้งที่ตนเองไม่มีอะไร ชอบอวด ส่วนอีกพวกหนึ่งคือชอบแสดงภาพว่าตนเป็นคนดีแต่ความจริงแล้วทำทุกอย่างก็เพื่อประโยชน์ของตนเองทั้งนั้น

รู้มากยากนาน รู้น้อยพลอยรำคาญ บ่รู้ชี้เป็นหนี้เท่าตาย

(รู้มากยากนาน รู้น้อยพลอยรำคาญ ไม่รู้ชี้เป็นหนี้เท่ากับตาย : คนที่ไม่มีความรู้ความชำนาญต้องปรึกษาผู้รู้)

จากเนื้อหาพจนานุกรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า คนที่ไม่มีความชำนาญหรือผู้ไม่รู้จะต้องรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตนอย่าได้อวดตนหรือทงนงตน เพราะสิ่งที่เราไม่มีประสบการณ์ผู้รู้ผู้ชำนาญท่านสามารถช่วยเหลือหรือคอยบอกคอยสอนเราได้

5.2 ความมีสัมมาคารวะ พบผลภาษิตที่มีเนื้อหาบ่งบอกถึงความมีสัมมาคารวะ คือ การรู้จักนอบน้อม เป็นผู้มีความเกรงใจ ให้เกียรติผู้อื่น ภาษิตที่ปรากฏดังนี้

ไม้อ่อนบ่ออ่อนหัก

(ไม้อ่อนไม่ยอมหัก : คนที่มีสัมมาคารวะอ่อนน้อมต่อมตนใคร ๆ ก็เมตตา)

ผลภาษิตบทดังกล่าวให้แนวคิดที่ว่า คนที่รู้จักอ่อนน้อมต่อมตน ใครเห็นใครรู้จักรักและเมตตา

ไม้แก่กว่าหลัว จัวแก่กว่าพระ ไม้ลีนวา ปลาลีนฮ้อย เด็กน้อยลีนผู้ใหญ่

(โก่งว่าไม้แก่ เถนแก่กว่าพระ ไม้เกินวา ปลาเกินจะร้อยพวง เด็กน้อยไม่ฟังผู้ใหญ่ : เด็กที่ไม่ฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ครูบาอาจารย์)

จากเนื้อหาผลภาษิตบทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของชาวอีสานเด็กจะต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ เด็กที่ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ จะเป็นเด็กที่ไม่มีสัมมาคารวะ ไม่มีมารยาทที่ดีงาม ไม่ควรนำไปปฏิบัติ

หมกปลาแดกมีครุ จีปูมีवाद

(หมกปลาร้ามีครุ จีปูมีแบบอย่าง : ทำอะไรต้องมีครุเป็นผู้ฝึกสอน)

จากเนื้อหาภาษิตดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ควรให้ความเคารพต่อครูบาอาจารย์ แม้แต่การหมกปลาร้าซึ่งเป็นอาหารหลักของคนอีสานยังต้องมีครุ หรือการจีปูยังต้องมีแบบแผน สังคมชาวอีสานให้เกียรติและยกย่องครูบาอาจารย์

5.3 การรู้จักกาลเทศะ พบผลภาษิตที่มีเนื้อหาบ่งบอกถึงการมีกาลเทศะคือ การรู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมทั้งบุคคล สถานที่ และเวลา ภาษิตที่ปรากฏดังนี้

กินเข้าโต อย่าใสความเพิน

(กินข้าวตัวเอง อย่าไปพูดเรื่องคนอื่น : ไม่ใช่ธุระของตนอย่าเข้าไปยุ่งเกี่ยว)

ผลภาษิตบทดังกล่าวแสดงให้เห็นแนวคิดที่ว่า ไม่ใช่เรื่องของตนอย่าเข้าไปยุ่งเกี่ยว เพราะอาจทำให้เรื่องเล็กกลายเป็นเรื่องใหญ่

กินพวมฮ้อน ฟ้อนพวมเมา

(กินกำลังร้อน ฟ้อนกำลังเมา : รู้กาลเทศะว่าสิ่งใดควรทำในขณะใด)

จากเนื้อหาพจนานุกรมดังกล่าวแสดงแนวคิดให้เห็นว่า ต้องรู้จักกาลเทศะ ให้รู้จักว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ เช่น ของกินถ้ากินในขณะที่ร้อนจะเกิดความอโรย หรือให้สนุกสนานร้องรำทำเพลงในขณะที่เมา สังคมของชาวอีสานเวลามีกงานรื่นเริงมักจะมีการดื่มสุราซึ่งถือว่าเป็นเครื่องดื่มชนิดพิเศษ

ไก่อสามเดือนพอฆ่า ม้าสามปีพอขี่

(ไก่อสามเดือนพอฆ่า ม้าสามปีพอขี่ : จะใช้อะไรให้เหมาะกับกาลเทศะ)

พจนานุกรมดังกล่าวให้แนวคิดว่าการทำสิ่งใดต้องดูความเหมาะสมทั้งเวลาและสถานที่ ถ้าไม่ใส่ใจในเรื่องนี้แล้วอาจก่อให้เกิดปัญหาหรือไม่เกิดความราบรื่นก็เป็นได้ ดังนั้นจึงควรใส่ใจรายละเอียดในเรื่องเหล่านี้ด้วย

เดือนหกอย่าขี่ม้า เดือนห้าอย่าไต่ซ่าว

(เดือนหกอย่าขี่ม้า เดือนห้าอย่าไต่ซ่าว : ทำสิ่งใดต้องรู้จักกาลเทศะ)

จากเนื้อหาพจนานุกรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า จะทำการใดให้ดูกาลเทศะผลของการทำจะสะท้อนออกมาให้เห็น เช่น การขี่ม้าเดือนหกไม่สมควรทำ เพราะเดือนหกเป็นช่วงหน้าฝนทางลื่นถ้าเราขี่ม้าก็อาจทำให้เกิดอันตรายได้ ส่วนเดือนห้าอย่าไต่ซ่าวเพราะอาจตกสะพานได้ นี่เป็นข้อห้ามของคนโบราณชาวอีสาน

5.4 การมีมารยาทที่ดีงาม พบพจนานุกรมที่มีเนื้อหาบ่งบอกถึงการมีมารยาทที่ดีงามคือ เป็นผู้ที่มีความเรียบร้อย สำรวม ปฏิบัติตนอยู่ในวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย พจนานุกรมที่ปรากฏดังนี้

กำพร้าวากจวงนม ผีเผดพ้อเขาซาก

(ลูกกำพร้าวากจวงนม ผีเผดพ้อเขาซาก : คนที่มีโอกาสได้รับสิ่งของจากการให้ทาน ขาดการสำรวมไม่น่าดู เหมือนเด็กกำพร้าวากจวงนม หรือคนอดอยากพอมีอาหารก็กินอย่างตะกรุมตะกราม)

พจนานุกรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นสภาพของคนที่อดอยากยากจน ที่มีโดยทั่วไปในชนบทของอีสาน เมื่อได้รับโอกาสที่ดีก็ขาดการสำรวมกิริยา เช่น เด็กกำพร้าวากจวงนม

เมื่อได้กินก็กินอย่างตะกุ่มตะกม เช่นเดียวกับผีเปรตที่ไม่เคยได้รับส่วนบุญเพิ่งเคยได้รับจากบุญข้าวสากที่ทำกันในเดือนสิบ เพื่อถวายทานแด่พระสงฆ์และอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ

พินขวานให้ล้าปลายผ้า พินพร้าให้ล้าปลายตีน

(พินขวานให้ดูปลายผ้า พินพร้าให้ดูปลายตีน : การสำรวจระมัดระวังตน)

ผลญาณวิชิตบทข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ต้องรู้จักสำรวจตนแล้วจะไม่เกิดอันตราย คนสำรวจคือคนที่ไม่คึกคะนอง อยู่อย่างสงบเรียบร้อย การอยู่อย่างสำรวจนี้เองจะทำให้มีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ต้องระมัดระวังตนเองจากภัยที่เกิดจากความคึกคะนองของตน

จากการวิเคราะห์ผลญาณวิชิตที่มีคุณธรรมด้านความสุภาพ สะท้อนให้เห็นแนวคิดของชาวอีสานผ่านการส่งสอนลูกหลานด้วยผลญาณวิชิตว่า ต้องเป็นคนที่มีความอ่อนน้อมต่อมตน มีสัมมาคารวะ ให้อภัยกาลเทศะ ความสุภาพเกิดจากสภาพของสังคมชาวอีสานที่มีลักษณะนิสัยไม่ทะนงตน ชอบความสนุกสนาน และเนื่องจากความอดอยากจึงทำให้คนอีสานไม่มีความหยิ่งใสมิแต่ความนอบน้อมเพื่อให้ผู้อื่นสงสารและเห็นใจ

6. คุณธรรมด้านสะอาด

สะอาด คือ ผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะฝึกฝนจิตใจไม่ให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจากความมัวหมองทั้งกายใจ และสภาพแวดล้อมมีความผ่องใสเป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

จากการศึกษาวิเคราะห์ พบผลญาณวิชิตที่มีเนื้อหาบ่งบอกถึงความสะอาด สามารถแบ่งประเภทความสะอาดได้เป็น 2 ประเภท คือ

6.1 ความสะอาดด้านร่างกาย พบผลญาณวิชิตที่มีเนื้อหาบ่งบอกลักษณะคุณธรรมความสะอาดด้านร่างกายคือ มีร่างกายสะอาดโดยการดูแลรักษา รวมถึงการแต่งตัวให้สวยงามเป็นที่เจริญตาแก่ผู้พบเห็น ผลญาณวิชิตที่ปรากฏดังนี้

ไก่อามเพราะชน คนงามเพราะแต่ง

(ไก่อามเพราะชน คนงามเพราะแต่ง : แต่งตัวดีและแต่งจิตใจให้งดงาม)

จากเนื้อหาผลญาณวิชิตดังกล่าวแสดงให้เห็นแนวคิดที่ว่า คนที่แต่งกายดีย่อมเป็นที่เจริญหูเจริญตาแก่ผู้พบเห็น เพราะผู้คนส่วนใหญ่แล้วก็ชอบมองสิ่งที่สวยงาม เมื่อแต่งกายดีก็ควรแต่งจิตใจให้งดงามด้วยเช่นกันจึงจะถือว่าเป็นความสวยอย่างสมบูรณ์ คือสวยทั้งกายและใจ

มือแลงกวาดเข้า มือเข้ากวาดออก

(ตอนเย็นกวาดเข้า ตอนเช้ากวาดออก : ตื่นเข้าอาบน้ำชำระร่างกายเพื่อรับวันใหม่ ตอนค่ำเก็บเงินทองที่หามาเข้าบ้านเรือน)

ณญาณาธิบดีบทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การเตรียมตัวพร้อมกันกับวันใหม่ โดยการตื่นเช้าขึ้นมาก็อาบน้ำชำระร่างกายให้สดชื่นแจ่มใส เตรียมพร้อมกันกับเช้าวันใหม่ที่จะออกไปเผชิญกับสิ่งต่าง ๆ ภายนอก ส่วนตอนเย็นทำงานกลับมาก็นำสิ่งดี ๆ เข้ามาในบ้าน ถ้าทำเช่นนี้แล้วครอบครัวก็จะมีแต่ความสุขความเจริญ

6.2 ความสะอาดด้านจิตใจ พบญาณาธิบดีที่มีเนื้อหาบ่งบอกลักษณะคุณธรรมความสะอาดด้านจิตใจคือ เป็นผู้มีจิตใจสะอาดบริสุทธิ์ แจ่มใสรำเริง ปราศจากความมัวหมอง ไม่ก่อให้เกิดกิเลส

คบคนให้เบ่งหน้า ชื่อผ้าให้เบ่งเนื้อ ระวังเสื้อสีชอนเล็บ

(คบคนให้ดูหน้า ชื่อผ้าให้ดูเนื้อ ระวังเสื้อจะชอนเล็บ : หน้าตาบ่งบอกถึงภายใน คนหน้าตาแจ่มใสถือกันว่าเป็นคนใจดี)

จากเนื้อหาญาณาธิบดีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าคนที่หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสบ่งบอกได้ว่าเป็นผู้มีจิตใจดี เพราะคนที่มีจิตใจดีงามซึ่งเป็นลักษณะที่อยู่ภายในไม่มีใครมองเห็นได้ ถ้าลักษณะภายในดีก็จะสะท้อนออกมาภายนอก ดังนั้นถ้าข้างในดีข้างนอกก็ย่อมดีด้วย

คนดีบ้านนอก บ่ท่อออกชอกในเมือง

(คนดีบ้านนอก ไม่เท่าคนชอมชอกในเมือง : คนสวยภายในดีกว่าคนที่แต่งตัวสวยงาม)

ญาณาธิบดีดังกล่าวแสดงแนวคิดให้เห็นว่า ในทางพุทธศาสนาคนที่มีความสวยงามหมายถึง คนที่มีจิตใจงาม ปราศจากอคติทั้งปวง ส่วนคนที่แต่งตัวสวยงามไม่ได้หมายถึง คนที่มีจิตใจงาม เพียงแต่งามเฉพาะรูปลักษณ์ภายนอกเท่านั้น

เกวียนหล่ม เพราะเพลาลวม

(เกวียนหล่ม เพราะเพลาลวม : ภายจะดีเพราะใจ ถ้าใจเสียกายก็พลอยเสียไปด้วย)

จากเนื้อหาญาณาธิบดีแสดงแนวคิดให้เห็นว่า ภายและใจเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน ถ้าภายจะดีก็เพราะมีจิตใจดี ถ้าใจเสียกายก็เสียไปด้วย เช่นเดียวกับเกวียน ถ้าเกวียนจะล่มก็เพราะเพลาลวมเพราะเพลาลวมจะช่วยพยุงให้ล้อเกวียนอยู่ได้

บ่ทุกข์บ่ยาก บ่อึดบ่อยาก

(ไม่ทุกข์ไม่ยาก ไม่อึดไม่อยาก : เมื่อกายและใจไม่เกิดความโลภก็จะไม่เกิดทุกข์

ผลญาณชาติบพซ้างตันสะท่อนให้เห่นว่ ถ้คนรู้จักพอไม่เกิดความโลภก็ไมเกิดทุกข์ เพราะถ้กายอยากใจอยากก็เกิดความไม่พอดี อยากรจะมี อยากรจะได้ตั้งนั้นถ้กายกับใจไม่เกิดกิเลสไม่เกิดความโลภทุกสิ่งทุกอย่างก็ไม่มีควมจำเป็น

อยากให้เพิ่นดับโตดับ อยากรให้เพิ่นวายโตวาย อยากรให้เพิ่นตายโตตาย

(อยากรให้ท่านดับเรดับ อยากรให้ท่านวายเรวาย อยากรให้ท่านตายเรตาย : ให้ทุกข์แก่ท่านทุกนั้นถึงตัว)

จากเนื่อหาผลญาณชาติตั้งกล่าวสะท่อนให้เห่นว่ คนที่คิดร้าย คิดไม่ดีต่อคนอื่น ผลของการคิดไม่ดีนั้นก็จะสะท่อนกลับมาที่ตัวเรา คนจำพวกนี้จิตใจมัวหมอง มีอคติ มีแต่ความทุกข์ เพราะจิตใจไม่สะอาด

ฮักษาสามปลาย หายสามโทษ

(รักษาสามปลาย จึงหายสามโทษ : รักษากายไม่ทำชั่ว รักษาปากไม่พูดชั่ว รักษาจิตใจไม่คิดชั่ว แล้วจะไม่เกิดโทษ)

จากเนื่อหาผลญาณชาติบพตั้งกล่าวสะท่อนแนวคิดว่า คนที่รักษากาย รักษาใจ รักษาปากไม่ให้ทำชั่ว ไม่คิดชั่ว ไม่พูดชั่ว ถ้ทำสิ่งเหล่านี้ได้ชีวิตก็จะไม่เกิดทุกข์ ถ้คนในสังคมปฏิบัติเช่นนี้บ้านเมืองก็ไม่วุ่นวายอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข

จากการวิเคราะห์ผลญาณชาติที่พบคุณธรรมด้านความสะอาด สะท่อนให้เห่นสังคมชาวอีสานที่มีความเชื่อต่อพุทธศาสนาในการปฏิบัติตนให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี หรือการกระทำที่ไม่ก่อให้เกิดทุกข์ คุณธรรมด้านนี้จะทำให้ผู้ที่ยึดถือปฏิบัติอยู่ในสังคมด้วยความสงบ และเกิดความเจริญแก่ตนเอง

7. คุณธรรมด้านความสามัคคี

สามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตนเองในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง สามารถแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุมีผล ยอมรับความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสมานฉันท์

จากการวิเคราะห์ พบผลภาวะจิตที่มีเนื้อหา 2 ประเภท คือ ข้อที่ควรปฏิบัติ และข้อที่ไม่ควรปฏิบัติในด้านความสามัคคี ดังนี้

7.1 ข้อที่ควรปฏิบัติในด้านความสามัคคี ซึ่งพบผลภาวะจิตที่มีเนื้อหาบ่งบอกถึงการยอมรับผู้อื่นคือ การปรับตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข การยอมรับความแตกต่างซึ่งกันและกัน เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยไม่เกิดความขัดแย้งทำให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ภาวะจิตที่ปรากฏดังนี้

ขับตามน้ำ หล่มตามบวย

(ขับตามน้ำ หล่มตามกระบวย : ต่างคนต่างจิตใจ)

คนต่างคนชนกันต่างกัน

(คนต่างคนชนกันต่างกัน : คนแต่ละคนมีความแตกต่างกัน)

คนต่างบ้าน ว่วนต่างสวน

(คนต่างบ้าน ว่วนต่างสวน : คนที่มาจากที่ต่างกันย่อมมีความแตกต่างกัน)

ไม้ลำเดียวยังต่างปล้อง ฟีน้องยังต่างใจ

(ไม้ลำเดียวยังต่างปล้อง ฟีน้องยังต่างใจ : ฟีน้องห้องเดียวกันยังต่างจิตต่างใจ)

จากเนื้อหาผลภาวะจิตทั้งสี่บทสะท้อนแนวคิดที่ว่า คนเกิดมามีความแตกต่างกันทั้งทางร่างกาย ความคิด การยอมรับความแตกต่างซึ่งกันและกันและปรับตัวเข้าหากันทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข สามารถขจัดปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นได้

บ่ยอมบ่แดง บ่แปลงบ่ไหม

(บ่ยอมบ่แดง บ่แปลงบ่ไหม : ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลง)

ผลภาวะจิตบทข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลง สิ่งใดไม่มีการเปลี่ยนแปลงก็จะกลายเป็นของเก่าคร่ำครึล้ำสมัย การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีย่อมดีกว่า ดังนั้นเราจึงไม่ควรยึดติดกับความคิด หรือความรู้สึกเก่าๆ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงเพราะในโลกนี้เมื่อเวลาเปลี่ยนไปทุกอย่างก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลง ขึ้นอยู่กับกว่าเราจะทำใจยอมรับได้มากหรือน้อยเพียงไร

เพื่อนซี้โตอย่างไรจึงตอบ

(ท่านซี้เราอยากกลับซี้ตอบ : ถ้าเขาเกลียดตัวเองก็ไม่ควรเกลียดตอบ)

ปรัชญาชีวิตดังกล่าวแสดงแนวคิดที่ว่า คนที่เกลียดเรา เราไม่ควรเกลียดตอบ แต่ควรรู้จักเข้าหาใช้คำพูดที่ดี ยกย่อง แสดงความมีน้ำใจกลับคืนไป ปัจจัยเหล่านี้จะทำให้คนที่เกลียดซี้เราเกิดความเมตตาปรานีกลับมาดีกว่าการซี้ตอบกลับไปเพราะผลเสียจะเกิดมากกว่า

นั่งให้เบิ่งที่ หนีให้เบิ่งบ่อน อยู่ให้ปลุกมอน หนีให้ซอนร้ว

(นั่งให้ดูที่ หนีให้ดูที่ อยู่ให้ปลุกต้นหมอน หนีให้มุดร้ว : คนเราเมื่อไปอยู่ที่อื่นต้องปรับตัวให้เข้ากับเขา)

เพื่อนหลับเราหลับ เพื่อนหลิวโตหลิว

(ท่านหลับเราหลับ ท่านหลิวเราหลิว : ปรับตัวให้เข้ากับสังคมหรือเหตุการณ์นั้น ๆ)

ปรัชญาชีวิตสองบทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งใหม่ ๆ สังคมใหม่ วัฒนธรรมใหม่ มีความพร้อมจะเปลี่ยนแปลงตัวเองเพื่อการอยู่ร่วมกันกับคนอื่นในสังคม โดยไม่เกิดความขัดแย้ง

ตกหมู่ขุนช้อยขุนเกือม้า ตกหมู่ข้าช้อยข้าพายไซน ตกหมู่โจรช้อยโจรหามไหเหล้า

(ตกอยู่ในหมู่ขุนช้อยขุนเลี้ยงม้า ตกอยู่ในหมู่ข้าช้อยข้าสะพายผ้าใส่ซอง ตกอยู่พวกโจรช้อยโจรหามไหเหล้า : อยู่ในสังคมไหนต้องช่วยเหลือเขาทำงาน)

ปรัชญาชีวิตดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การอยู่ร่วมกันจะต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานพลังสามัคคีกันในการทำงานเพื่อให้งานของกลุ่มตนสำเร็จ ทำให้การอยู่ร่วมกันไม่เกิดปัญหา อยู่ด้วยกันด้วยความสงบสุข

7.2 ข้อที่ไม่ควรปฏิบัติในด้านความสามัคคี พบปรัชญาชีวิตที่มีเนื้อหาในด้านการไม่ยอมรับความแตกต่าง และการไม่มุ่งมั่นในการรวมพลังเพื่อเกิดความสามัคคี ปรัชญาชีวิตที่ปรากฏดังนี้

บักินผักบักมีเหี่ยวท้อง บอเอาพีเอน้องเสียหน้อยเสียแนว

(ไม่กินผักไม่มีอาหารรองท้อง ไม่เอาพีเอน้องหมดหน้อยหมดตระกูล : การเลือกคู่ครองต้องมีเชื้อชาติเดียวกันจึงจะเป็นการสืบต่อเชื้อสาย)

จากเนื้อหาพจนานุกรมคติธรรมกล่าวสะท้อนแนวคิดของชาวอีสาน คือ คนที่มีวัฒนธรรมเดียวกันเมื่อแต่งงานในชีวิตร่วมกันจะมีชีวิตคู่ที่ราบรื่น ไม่เกิดปัญหาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมดังนั้นถ้าจะเลือกคู่ครองควรเลือกคู่ครองที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน

มือบ่พายออย่าเอาตีนจุ่มน้ำ

(มือไม่พายออย่าเอาเท้าราน้ำ : ไม่ช่วยแล้วยังขัดขวาง)

จากพจนานุกรมคติธรรมสะท้อนให้เห็นคนที่คอยขัดขวางการทำงานของคนอื่น คนประเภทนี้ไม่ว่าใครจะทำอะไรก็ตามมักจะคอยคัดค้าน ขัดขวาง ทำให้งานล่าช้าออกไป ไม่มีความคิดในการรวมพลัง ไม่ประสานสามัคคีเพื่อให้งานสำเร็จ คนประเภทนี้ควรหลีกเลี่ยงให้ไกล อยู่ที่ไหนก็ทำเรื่องเดือนร้อนให้ที่นั่น

จากการวิเคราะห์พจนานุกรมคติธรรมด้านความสามัคคี สะท้อนให้เห็นแนวคิดของชาวอีสานในด้านการยอมรับความแตกต่างของผู้อื่น การปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ลักษณะนิสัยของชาวอีสานนั้นมีลักษณะว่า เร็ว ชอบความสนุกสนาน ดังนั้นจึงไม่ต้องการให้เกิดความขัดแย้งภายในสังคม ชาวอีสานมีคติเตือนใจ สั่งสอน ให้ลูกหลานเกิดความสามัคคี

8. คุณธรรมด้านความมีน้ำใจ

มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปันเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอก เห็นใจ และเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์และผู้ที่มีความเดือดร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกายและสติปัญญาลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

จากการวิเคราะห์ พบพจนานุกรมคติธรรมที่มีเนื้อหาพจนานุกรมคติธรรมด้านความมีน้ำใจ สามารถแบ่งได้ 2 ประเภทคือ ข้อที่ควรปฏิบัติในด้านความมีน้ำใจ และข้อที่ไม่ควรปฏิบัติในด้านความมีน้ำใจ

8.1 ข้อที่ควรปฏิบัติในด้านความมีน้ำใจ พบพจนานุกรมคติธรรมที่มีเนื้อหาบ่งบอกถึงความมีน้ำใจ เอื้ออาทรต่อกัน รู้จักแบ่งปันซึ่งกันและกันเห็นคุณค่าในความเฟือนเป็นมนุษย์ ปราบกฎ ดังนี้

กินผู้เดียวบป็นหมูงเขียวเกี่ยว

(กินคนเดียวไม่แบ่งปันเพื่อนฝูงเขียวรด : ให้มีความเอื้อเฟื้อแบ่งปันกันกิน)

ฌญาภาษิตบดงกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการรู้จักแบ่งปัน ฌญาภาษิตบดงนี้จะมีไว้สอนเด็กให้รู้จักการแบ่งปันกันระหว่างเด็กด้วยกัน เช่นแบ่งปันของเล่น ของกิน ถ้าไม่แบ่งปันก็จะถูกงเขียวมาพันตัว เป็นกลวิธีในการสอนโดยใช้คำขู่เพื่อให้เด็กกลัว

งานหลวงบ่ขาด งานราษฎร์บ่ไล่

(งานหลวงไม่ขาด งานราษฎร์ไม่ไล่ : เอาใจใส่ทั้งงานส่วนตัวและงานส่วนรวม)

จากเนื้อหาฌญาภาษิตดงกล่าวสะท้อนให้เห็นคนที่มีน้ำใจ ช่วยเหลือสังคม ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ เต็มกำลัง คนจำพวกนี้สังคมต้องการเพราะเป็นคนที่ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน

เห็นเขาทุกข์อย่าทาน เห็นเขามานอย่าท้วง

(เห็นเขาทุกข์อย่าทาน เห็นเขาท้ออย่าท้วง : เห็นคนจนอย่าไปนินทา เห็นคนท้ออย่าไปท้วงติงควรรหาโอกาสช่วยเหลือเขา)

จากเนื้อหาฌญาภาษิตสะท้อนให้เห็นความเป็นเพื่อนมนุษย์ถึงจะยากจนก็ไม่ควรไปดูถูกเหยียดหยาม ตีฉินนินทา ให้หาโอกาสช่วยเหลือ เพราะการอยู่ในสังคมเดียวกันต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันสังคมจึงจะเจริญ

อยากจนให้ซี้ดี อยากมีให้ทาน

(อยากจนให้ตระหนี่ อยากรวยให้ให้ทาน : การให้ทานให้อานิสงส์ ถ้าต้องการมั่งมีศรีสุขจงให้ทาน)

ฌญาภาษิตดงกล่าวแสดงแนวคิดให้เห็นว่า การให้ทานคืออานิสงส์อันยิ่งใหญ่ ถ้าใครอยากจนก็ให้ตระหนี่ คนจนในที่นี้คือจนเพื่อน ไม่มีเพื่อน ไร้ญาติขาดมิตร เพราะความตระหนี่จึงไม่รู้จักรช่วยเหลือใครจะขอความช่วยเหลือใครก็ไม่มีการช่วย ถ้าใครอยากรวยให้มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อคนอื่นแล้วจะมั่งมี

ทุกขให้เลี้ยง ปากเกลี้ยงให้ไล่หนี

(ทุกขให้เลี้ยง ปากเกลี้ยงให้ไล่หนี : คนทุกขไม่ว่าจะกายหรือใจคนประเภทนี้ให้ดูแลเพราะเขาจะไม่ก่อกรรมทำเข็ญ ส่วนคนที่ปากพล่อยให้รีบไล่หนี)

จากเนื้อหาหมอนาษิตให้แนวคิดว่า คนที่มีความทุกข์ไม่ว่าจะทุกข์กายหรือใจ ต้องให้การช่วยเหลือดูแลเอาใจใส่ ให้ความอนุเคราะห์ แต่คนจำพวกปากเกลี้ยง คือ คนที่ชอบพูดสอเสียด พุดหาเรื่อง คนจำพวกนี้ให้หนีไปไกล ๆ เพราะจำนำแต่เรื่องเดือดร้อนมาให้

ให้ชักผู้แฉง ให้แพงผู้ใช้

(ให้รักคนที่ใช้แรง ให้หวงผู้ใช้งาน : ให้รักและทะนุถนอมคนที่ทำงานให้เรา)

หมอนาษิตบทข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การถนอมน้ำใจซึ่งกันและกัน คนที่ทำงานให้เรา เสียแรงให้เรา ก็ต้องรักษาเขาด้วยน้ำใจ

ย้ายกว่าชี้ ดีกว่าปมี

(ย้ายกว่าชี้ ดีกว่าไม่มี : คนโง่ถึงไม่มีสติปัญญาแต่ก็ใช้สอยได้ มีคนประเภทนี้ดีกว่าไม่มี)

หมอนาษิตบทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า เพื่อนมนุษย์มีคุณค่า ไม่ควรดูถูกเหยียดหยาม เพราะแต่ละคนย่อมต้องมีคุณค่าในตัวเองไม่ด้านใดก็ด้านหนึ่ง ดังเช่นคนโง่ถึงเขาจะไม่มีสติปัญญาแต่เขาก็มีแรงกายที่มีค่าสามารถช่วยเหลือผู้อื่น ช่วยเหลือสังคมได้

8.2 ข้อที่ไม่ควรปฏิบัติในด้านความมีน้ำใจ หมอนาษิตที่มีเนื้อหาบ่งบอกถึงการไม่มีน้ำใจ ไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน หมอนาษิตที่ปรากฏมีดังนี้

ถ้าเสียตาย ตายเสียชื่อ

(ถ้าเสียตาย ตายเสียชื่อ : คนแก่ที่ไม่มีสมบัติหรือความดีหลงเหลือไว้ให้ลูกหลานได้ชื่นชม ตายไปก็เสียชื่อเปล่า ๆ)

จากเนื้อหาหมอนาษิตสะท้อนให้เห็นคนแก่ที่เกิดมาไม่สร้างคุณประโยชน์ไว้ให้แก่ลูกหลาน คนแก่ประเภทนี้คือไม่สร้างเนื้อสร้างตัว ไม่มีสมบัติอะไรที่เหลือไว้ให้แก่ลูกหลาน หรือแม้กระทั่งความดีก็ไม่สร้างไว้ให้ลูกหลานได้ชื่นชม ตายไปก็เสียชื่อเปล่า

อย่าทานตางถัม เผมีตางเอาถ่าน

(อย่าทานเพราะทิ้ง เผมีเพราะเอาถ่าน : อย่าของที่ใช้ไม่ได้ไปให้ทาน หรือจัดงานทำบุญเพื่อเอาทานกับผู้อื่น)

ผลภวภษษดบดตงกล่วสทอนให้เห็นถึงคนท่มไม่จร่งใจ คนบางจ่ำพวกบรจรคทอนโดยให้ของมดขของท่มไม่ใช้คดจะท่งแล้วน่ำมบรจรคทอน หรือคนบางจ่ำพวกก็อศยจัดงานบุญถึงพอแม่ญวตพ่นองท่มล่งลบไปแล้วเพื่ออวเงินบรจรคทอนจกผู้มช่วงาน

ยามกินบ่เฮียก ยามเวียกเอน้ใช้

(เวลากินไม่เรียก เวลาเม้งานเรียกใช้ : เวลากินไม่เคยนึกถึงแต่เวลาช้งงานกลับนึกถึง)

ยามกินบ่เฮียก ยามเวียกแล้วใช้

(เวลากินไม่เรียก เวलगานแล้วใช้ : เวลาใช้สอยเรียกหาคนช่ว แต่เวลามีอวหารการกินไม่เรียกให้มำกิน)

จกผลภวภษษดบดตงกล่วสทอนให้เห็นถึงคนท่มไม่ม้น้ำใจ เห็นคุณค่าของคนอื่นเอพะะที่ตนเองด้องการประโยชน์ แต่เวลาท่มจะเกิดประโยชน์กับเขาม่นึกถึง แสดงถึงการม่น้ำใจ ม่นมีการเอื้อเพื่อให้แก้กัน

ไฟไหม้ป่าจ้งเห็นหน้าหนู น้ำท่วมฮฐจ้งเห็นจขหล่อ

(ไฟไหม้ป่าจ้งเห็นหน้าหนู น้ำท่วมฮฐจ้งเห็นจขหล่อ : ได้ดีแล้วมกล่อมคนอื่น แต่เวลาเดือดร้อนวิ่งมาให้ช่วเหลือ)

จกผลภวภษษดบดตงกล่วสทอนให้เห็นถึง คนท่มไม่รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น แต่เมื่อตนเองได้รบควมเดือดร้อนจ้งเห็นคุณค่าของคนอื่น คนประภทนี้ถ้าไม่เกิดเหตุกับตัวก็ไม่เกิดควมรู้สึกถึงการแบ่งปัน การช่วเหลือกันและกัน

มีนตาบ่เห็นพ่ ตีตาบ่เห็นน้อง

(ล่อมตาไม่เห็นพ่ ถ่วงตาไม่เห็นน้อง : เวลารบควมเดือดร้อนจะพ้งพวอศยใครก้ไม่ได้แม้แต่ญวตพ่นอง)

คิดต่อน้ำห่วยหน้าดีฮ้ยสองบ่เห็น

(หวังน้ำปอน้ำดีร่ำยสองไม่เห็น : หวังพ้งพวอศยญวตพ่นอง พวกพ้องบรจวร บางท่มได้บางท่มก้ไม่ได้)

จกผลภวภษษดตงกล่วสทอนให้เห็นถึง บัญหาระหว่งญวตพ่นองบางโอกาสก้ไม่สามารถพ้งพวอศยกันได้ ถ้าเขาใจดี เห็นอกเห็นใจ ก้พ้งพวอศยกันได้ แต่สุดท้ายแล้วทุกคนก้ด้องพ้งพวตนเองเป็นดีที่สดุ

แมงวันเขี้ยวตายย้อนชี สาวผู้ดีตายย้อนอง

(แมงวันเขี้ยวตายเพราะชี สาวสวยตามเพราะทะนงตน : หญิงสาวที่ถือตัวหยิ่งในศักดิ์ศรี ผู้ชาย
ต่ำต้อยกว่ามาชอบก็ถูกเหยียดหยาม)

ผลภวภาษิตบทดั่งกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในสังคม โดยเฉพาะผู้หญิง
ถ้ามีอะไรเหนือกว่าชายจะคบหากับผู้ชายที่ต่ำต้อยกว่าไม่ได้ เลยถูกมองว่าเป็นคนที่หยิ่งทะนงตน
ทั้งที่ถ้าคบกับกับผู้ชายที่ต้อยต่ำกว่าก็จะถูกดูถูกเหยียดหยาม

มิเป็นคน จนเป็นหมา

(รวยเป็นคน จนเป็นหมา : คนมีเงินมีแต่คนยกย่อง ส่วนคนจนมีแต่คนรังเกียจ)

ทุกข์เพื่อนบ่ว่าดี มิเพื่อนจั่งว่าพี่น้อง ลุงป้าเ็นว่าหลาน

(จนท่านว่าไม่ดี รวยท่านจั่งว่าพี่น้อง ลุงป้าจั่งเรียกหลาน : มีเงินมีทองใครก็รัก แต่ถ้ายากจน
แม้แต่ญาติพี่น้องก็ไม่เหลียวแล)

ผลภวภาษิตดั่งกล่าวสะท้อนให้เห็นแนวคิดที่ว่า คุณค่าของคนอยู่ที่ความร่ำรวย ดังตัวอย่าง
ถ้าจนแล้วแม้แต่ญาติพี่น้องก็ไม่สนใจ ใครว่าอยากนับถือเป็นญาติ แต่ถ้าร่ำรวยใคร ๆ ก็รัก ญาติพี่
น้องเต็มบ้านเต็มเมือง

จากการวิเคราะห์ผลภวภาษิตพบคุณธรรมด้านความมีน้ำใจ สะท้อนให้เห็นแนวคิดของชาว
อีสานที่ให้คติเตือนใจ และสั่งสอนลูกหลานให้รู้จักแบ่งปันโดยเฉพาะในหมู่ญาติพี่น้องที่อย่างไรก็
ตัดสายสัมพันธ์ต่อกันไม่ได้จึงควรถนอมและรักษาน้ำใจซึ่งกันและกัน อีกทั้งรู้จักการสร้าง
สัมพันธ์ไมตรีต่อผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการสร้างความรักความนับถือให้เกิดในชุมชน

จากการวิเคราะห์หัตถนิพนธ์ จำนวน 243 บท จากหนังสือไตรปิฎกโบราณอีสาน ของ
ปรีชา พิณทอง พบว่ามีหัตถนิพนธ์ที่ปรากฏคุณธรรมในลักษณะต่าง ๆ รวม 110 บท คิดเป็นร้อย
ละ 45.26 นอกจากนี้ยังพบหัตถนิพนธ์ที่ไม่ปรากฏคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ จำนวน 133 บท

